

Г. Півторак
/Київ/

ПОХОДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В КОНТЕКСТІ ЕТНОГЕНЕЗУ УКРАЇНЦІВ

Суспільний інтерес до історії України й особливо до походження та історії української мови як основної ознаки нашої нації сьогодні цілком природний. Заїдеологізованість суспільних наук в недалекому минулому, панування багатьох, іноді виразно антинаукових, але освячених найвищими партійними інстанціями офіційних догм спричинилися нині до загального скепсису щодо спроможності науковців об'єктивно вирішувати найскладніші й найактуальніші проблеми, зокрема, й виникнення української мови. Особливо це стосується концепції про існування в IX-XIII ст. єдиної давньоруської народності і спільної для всіх регіонів Київської Русі давньоруської мови, яка нібито почала розпадатися лише в період феодальної роздробленості, коли поступово почали формуватися три окремі східнослов'янські мови — російська, українська та білоруська, а самотійна їх історія починається, згідно з цією концепцією, не раніше XIV ст. До критики таких поглядів підключилися як деякі історики та філологи, так і письменники, літературознавці, критики, журналісти, вчителі, краєзнавці, інженери. Не вірячи сучасним ученим, вони часто шукають підтримки у дослідників минулого. Зокрема, нині багато хто посилається на працю польського мовознавця, викладача Одеської гімназії в кінці минулого століття Михайла Красуського "Древность малороссийского языка", опубліковану в Одесі у 1880 р., а в наш час передруковану в часописі "Індо-Європа" і в перекладі українською мовою — в "Дніпрі" /1991 р., № 10/, у якій автор заявляє про те, що "малоросійська мова не тільки старша від усіх слов'янських, не виключаючи так званої старослов'янської, але й від санскриту, грецької, латинської та інших мов". Підхопивши це твердження, сучасні аматори пішли ще далі. З публікацій деяких газет і часописів, з окремих радіо- і телепередач ми довідуємось, наприклад, про те, що існуюче в писемній традиції літочислення "від створення світу" насправді відбиває час виникнення України, що загадкова Атлантида — не що інше, як первісна Україна, що українська мова — прамати всіх індоєвропейських

мов, що стародавні етруски /=ет руські/ були ранніми українцями, що українці заснували Єрусалим та всілякі інші нісенітниці, які межують з анекдотами і, звичайно ж, роблять ведмежу послугу сучасній україністиці, виставляють її на посміховище цивілізованому світові.

Почнемо з того, що у свідомості багатьох сучасних шукачів прадавніх коренів української мови у глибинах тисячоліть до н.е. вона чомусь асоціюється з тією, яку вони щодня чувають по радіо й телебаченню, яку вивчали в школі, якою читають книжки й газети, користуються в щоденному спілкуванні, — тобто їм уявляється сучасна українська літературна мова. Але ж національна мова — це не тільки спільна для всієї нації літературна мова, опрацьована майстрами художнього слова, але й мова народна, діалектна, відмінна в різних діалектних арсалах¹.

Щодо походження української літературної мови в сучасному мовознавстві ніяких проблем немає: загальновідомо, що її започаткував І.Котляревський, а основоположником став Т.Шевченко, які почали писати свої твори народною мовою на основі українських середньонаддніпрянських говірок². До І.Котляревського і Т.Шевченка існувала староукраїнська писемна мова /XIII-XVIII ст./, що сформувалася на основі давньоруських літературних традицій і впливу живого народного мовлення, а давньоруська писемно-літературна мова виникла під безпосереднім впливом старослов'янської /церковнослов'янської/ мови, запозиченої від болгар разом з прийняттям християнства³. Отже, цілком зрозуміло, що коли ми говоримо про древність української мови і шукаємо її коріння в глибині століть, ідеться не про її сучасний літературний варіант, а про народне мовлення, тобто про народні діалекти. Історія народнодіалектного мовлення складалася зовсім по-іншому. Воно розвивалося за своїми внутрішніми законами і майже не залежало від державного чи релігійного життя суспільства. Саме в народному мовленні виникли ті специфічні фонетичні, граматичні й лексичні риси, які згодом стали характерними особливостями

¹ Матвієв І.Г. Українська літературна мова і територіальні діалекти в їх взаємодії на різних історичних етапах. // Українська літературна мова в її взаємодії з територіальними діалектами. — К., 1977. — С.5-31; Матвієв І.Г. Українська мова і її говори. — К., 1990. — С.7-12.

² Куре історії української мови. — К., 1958. — Т.1. — С.140-162; 211-212; Плющ П.П. Історія української літературної мови. — К., 1971. — С.261-272, 291-308.

³ Плющ П.П. Цит.праця. — С.95-132, 135-139.

української мови. Отже, дослідити походження української мови — це насамперед з'ясувати послідовність, місце і час виникнення окремих українських діалектних рис, що поступово склали специфічну мовну систему, середньонаддніпрянський варіант якої став основою сучасної української літературної мови.

Загальновідомо, що сучасна українська етномовна територія ділиться на три великі діалектні масиви-наріччя: північне, південно-західне і південно-східне. З них перші два — стародавні, а третє — новоутворене. На думку багатьох дослідників, воно виникло лише в XVI-XVII ст. на базі говірок переселенців з Полісся і особливо з Волині та Поділля, які почали з'являтися на Середній Наддніпрянщині з XIII-XIV ст.¹. До того сучасні південно-західні українські землі були диким полем. Мова ж стародавніх полян і їхніх нащадків, а також пізніші київсько-переяславські говірки мали виразну північну /поліську/ діалектну основу. Таким чином, можна сказати конкретніше: щоб дослідити походження української мови, слід з'ясувати місце і час утворення північного та південно-західного українського наріччя.

Коли ж починається їхня історія?

Виходячи із сучасного рівня історичних і лінгвістичних знань, можна сказати, що до середини II тис. до н.е. ніяких слідів слов'янського населення ні в межах сучасної України, ні тим більше Східної Європи не виявлено. Щоправда, деякі вчені вважають слов'янською /і навіть протоукраїнською/ хліборобську трипільську культуру /кінець V — кінець III тис. до н.е./ на більшій частині Українського Правобережжя, відкриту в 1896 р. Справді, ця високорозвинена культура відіграла велику роль в історії Середньої Наддніпрянщини: вона прискорила культурний розвиток наддніпрянських автохтонних племен так званої дніпро-донецької культури, серед яких були й наші далекі предки. Найвірогідніше, від трипільців вони запозичили перші злаки і перших свійських тварин — вівцю й козу. Але самі трипільці, за висновком учених, слов'янами не були: витоки трипільської культури ведуть до Нижнього Дунаю й на Балкани, а далі — в країни Стародавнього Сходу. Можливо, вони були споріднені з шумерами. Антропологи, дослідивши рештки трипільських поховань, дійшли висновку, що трипільці належали до середземноморської раси, яка у формуванні слов'янського населення відіграла дуже незначну роль.

¹ Матвіяс І.Г. Українська мова і її говори. — С.19-33, 106-112.

Перші слов'янські племена на території України — це хліборобські племена так званої комарівської культури /від села Комарова Галицького району на Івано-Франківщині/ XV-XI ст. до н.е.¹ Проіснувавши майже тисячоліття, рання слов'янська комарівська культура в південній частині лісостепового Правобережжя України від Середнього Дніпра до Збруча поступово перетворилася в Білогрудівську культуру /від назви Білогрудівського лісу на Поділлі/, яка існувала протягом XI-IX ст. до н.е. Після Білогрудівської культури українській Правобережній Лісостеп між Дніпром і Верхнім Дністром протягом IX-VII ст. до н.е. заселяли численні хліборобсько-скотарські племена чорноліської культури /від назви городища в урочищі Чорний ліс на Кіровоградщині/. Побоюючись войовничих киммерійців, що почали на них нападати, чорноліські племена об'єдналися і утворили союз чотирьох царств. Називали вони себе сколотами, про що повідомляє Геродот².

У VII ст. до н.е. в причорноморських степах зі сходу з'явилися могутні скіфи, і сколотський племінний союз увійшов у велику й багатостічну федерацію — Скіфію³. Сколоти зазнали значного скіфського культурного впливу, зокрема, запозичили у скіфів деякі знаряддя праці, озброєння, прикраси, металевий посуд, культ верховного бога /у слов'ян ним став Перун/, поклоніння річкам, шанування берегнів, русалок та інші по-

¹ Історія Української РСР. — К., 1977. — Т.1. — С.113-115.

² Рыбаков Б.А. Исторические судьбы праславян. // История, культура, этнография и фольклор славянских народов: УШ Международный съезд славистов: Доклады советской делегации. — М., 1978. — С.189-190; Рыбаков Б.А. Новая концепция предистории Киевской Руси: Тезисы. // История СССР. — 1981. — №1. — С.58, 63; Рыбаков Б.А. Киевская Русь и русские княжества XII-XIII вв. — М., 1982. — С.16.

³ Граков В.Н., Мелюкова А.И. Две археологические культуры в Скифии Геродота // Советская археология. — М., 1953. — Т.18. — С.126; Тереножкин А.И. Общественный строй скифов // Скифы и сарматы. — К., 1977. — С.5.

ганські вірування, рослинний орнамент¹. Але з етнічного й мовного поглядів скіфи були чужі для східнослов'янських племен, і про походження українців від скіфів не можна вести мови.

Після розпаду Скіфської держави у III ст. до н.е. лісостепові східнослов'янські племена відродили свої доскіфські традиції і відновили свою самобутню культуру². Внаслідок складної культурно-етнічної інтеграції скілотів та деяких інших слов'янських племен з південнобалтійськими племенами між Західним Бугом, Прип'яттю і Россю — Тясмином сформувалася зарубинецька культура /назва — від села Зарубинці на Переяславщині/, а між Західним Бугом та Одером /територія сучасної Середньої та Південної Польщі/ виникла пшеворська культура, що стала етнічною основою західних слов'ян³. З цього часу слов'янство поділилося на дві групи — західну й східну — і почав формуватися східнослов'янський етнокультурний та діалектний комплекс. На території України з II ст. до н.е. почали з'являтися локальні етнографічно-культурні риси, частина яких стала характерними ознаками української нації⁴. Безперервність цих та інших етнографічних ознак від зарубинецького періоду й до нашого часу підтверджується спадковим зв'язком усіх наступних після зарубинецької археологічних культур аж до дав-

¹ Трубачев О.Н. Из славяно-иранских лексических отношений. // *Этимология*. 1965. — М., 1967. — С.25-33; Абаев В.И. Скифо-европейские изголосья на стыке Востока и Запада. — М., 1965. — С.54-79; Рыбаков Б.А. Ремесло Древней Руси. — М., 1948. — С.99,117; Седов В.В. Формирование славянского населения Среднего Поднепровья. // *Советская археология*. — 1972. — №4. — С.118; Алексеева Т.И. Этногенез восточных славян по данным антропологии. — М., 1973. — С.201-203; Мавродин В.В. Происхождение русского народа. — Л., 1978. — С.50; Толочко П.П. Древняя Русь. К., 1987. — С.12; Швйторак Г. Праслов'янська епоха у світлі сучасних наукових даних // *Мовознавство*. — 1982. — №2. — С.34-35.

² Рыбаков Б.А. Новая концепция предистории Киевской Руси: Тезисы // *История СССР*. — 1981. — №1. — С.64; Рыбаков Б.А. Киевская Русь и русские княжества ХП-ХІІІ вв. — М., 1982. — С.31.

³ Максимов Е.В. Зарубинецкая культура // *Проблемы этногенеза славян*. — К., 1978. — С.55; Седов В.В. Формирование славянского населения Среднего Поднепровья. — С.134-135; Седов В.В. Происхождение и ранняя история славян. — М., 1979. — С.76; Этнокультурная карта территории Украинской ССР 1 тыс.н.э. — К., 1985. — С.16-17.

⁴ Третьяков П.Н. По следам древних славянских племен. — Л., 1982. — С.36; Винокур И.С. Черняховские племена на Днестре и Дунае. // *Славяне на Днестре и Дунае*. — К., 1983. — С.120-121; Салманович М.Я. Жилища коренного населения Молдавской ССР // *Советская этнография*. — 1947. — №4 — С.218, 224-225.

норуської епохи, за якої українські риси в різних галузях етнографії і культури проступають уже досить виразно.

У II ст.н.е. зарубинецька культура зникла, але племена — її носії — залишилися на своїх місцях і сприйняли іншу культуру: замість зарубинецької настала епоха пізньозарубинецької та черняхівської культур. Остання існувала протягом II-V ст.н.е. на значній території в Лісостепу й Степу від Південного Полісся до Північного Причорномор'я¹.

З VI ст.н.е. почалося формування східнослов'янських племен та їх союзів². Східнослов'янські племена поряд з етнічними розходженнями, за припущенням учених, відрізнялися також і своїми діалектами. Разом з тим ряд фонетичних, граматичних і лексичних особливостей був спільним для всіх діалектів. Саме такі мовні риси й утворювали особливий східнослов'янський діалектний тип. Але вже в цей час протоукраїнська мовна територія була вже не однорідною й виразно ділилася на два діалектно й етнографічно відмінні масиви: північний і південний.

Північний масив, що охоплював Середню Наддніпрянщину, Полісся, Волинь, Наддністріянщину й Прикарпаття /від Прип'яті до витоків Стиру, Горині, Случі, Тетерева й Ірпеня/ був частиною значно ширшого ареалу нової археологічної культури пражко-корчацького типу /V-VII ст./³. Цей ареал у загальних рисах відповідає території розселення склавнів, про яких повідомляє готський історик Йордан /VI/⁴. Нащадки пражко-корчацької культури вплили безпосередньо в культуру Київської Русі. Північний діалектний масив став у майбутньому основою північного наріччя української мови.

¹ Баран В.Д. Славяне в середине I тыс.н.э. // Проблемы этногенеза славян. — К., 1978. — С.25-37; Баран В.Д. Черняхівська культура. — К., 1981. — С.3-5, 152-154, 162; Рыбаков Б.А. Киевская Русь и русские княжества XII-XIII вв. — С.38; Этнокультурная карта территории Украинской ССР в I тыс.н.э. — С.50; Седов В.В. Ранний период славянского этногенеза // Вопросы этногенеза и этнической истории славян и восточных романцев. — М., 1976. — С.99; Седов В.В. Происхождение и ранняя история славян. — С.89.

² Сміленко А.Т. Слов'яни та їх сусіди в Степовому Подніпров'ї II-XIII ст. — К., 1975. — С.70.

³ Третьяков П.Н. Финно-угры, балты и славяне на Днепре и Волге. — М.-Л., 1966. — С.252; Русанова И.П. Славянские древности V-VII вв. Культура пражского типа. — М., 1976. — С.135-136; Археология Украинской ССР. — К., 1986. — Т.3. — С.113-127.

⁴ Йордан. О происхождении и деянии готов. — М., 1960. — С.72.

Південний протоукраїнський етномовний масив сформувався на початку VI ст. у лісостепах Середньої Наддніпрянщини, включаючи її середні течії Сули, Псла і Ворскли, а також у Надпоріжжі, по Дніпру між Тясмином і Россю та в Прутсько-Дністровському межиріччі. Цей тип дістав назву "культура пенківського типу" /від села Пенківка поблизу гирла Тясмина/, яка проіснувала до другої половини VII ст.н.е.¹. Ареал пенківської культури чітко збігається з територією розселення антів, про яких повідомляють Іордан та Прокопій Кесарійський². Анти створили могутню державу.

Нащадки антів і склавів на кінець VII ст. піднялися до переддержавного рівня організації суспільства. Утворювані в цей час союзи племен спочатку були, очевидно, тимчасовими конгломератами різних племен або союзами дружинників різних племен під час військових походів, але з часом утворювалися стабільніші союзи сусідніх племен, що поступово перетворювалися у феодальні князівства. Отже, відомі нам з літопису східнослов'янські угруповання — дуліби, бужани, волиняни, деревляни, поляни, сіверяни, дреговичі, в'ятичі, радимичі, улчі, тиверці, хорвати, кривичі, словени, що об'єднували близько ста дрібніших слов'янських племен, напередодні об'єднання їх у межах Київської Русі являли собою територіальні, політичні союзи державного типу. У різних частинах східнослов'янського ареалу вони мали певні етнічні й діалектні особливості, яких вони не втратили і в складі Київської Русі, оскільки повного й остаточного злиття колишніх племінних союзів у так звану давньоруську народність не сталося³. На нашу думку, давньоруської народності ніколи не було, це — вигадка більшовицьких ідеологів⁴.

На території сучасної України найсильнішими і найрозвиненішими були поляни. Десь у VII- на початку VIII ст. вони

¹ Третьяков П.Н. Цит.праця. — С.252. Його ж. У истоков древнерусской народности. — Л., 1970. — с.91-93; Седов В.В. Славяне Верхнего Поднепровья и Подвинья. — М., 1970. — С.65-66;

² Рыбаков Б.А. Новая концепция предыстории Киевской Руси // Вопросы истории. — 1981. — №2. — С.42; Этнокультурная карта территории Украинской ССР в I тыс.н.э. — К., 1985. — С.91.

³ Рыбаков Б.А. О двух культурах русского феодализма // Ленинские идеи в изучении истории первобытного общества, рабовладения и феодализма. — М., 1970. — С.23-33.

⁴ Детальніше див.: Півторак Г. Давньоруська народність: реальність чи міф? // Вісник Міжнародної асоціації україністів. — 1991. — №2. — С.28-36

сприйняли нову назву — “Русь”, походження якої й досі остаточно не з'ясоване. Протягом VIII-IX ст. ця назва поширилася на всю Середню Наддніпрянщину, точніше — на Київщину, Чернігівщину й Переяславщину, які стали ядром Київської Русі, а згодом Руссю почали називати всі східнослов'янські землі, що входили до складу Київської Русі. Згодом назви “русь”, “руський” закріпилися як самоназви українців. Етнічне визначення “руський” у розумінні “український” трапляється вже з XIV ст. і безперервно зберігається протягом багатьох століть. Особливо стійким воно виявилось у західному регіоні України. Етнонім “Україна” з'явився пізніше, у XII ст.

Коли ж виникли найхарактерніші мовні особливості, які становлять специфіку української мови?

Відповісти на це питання дуже непросто. Адже найдавніші писемні пам'ятки, які дійшли до нас, датуються аж другою половиною XI ст. Ні з X, ні з першої половини XI ст. ніяких писемних джерел до нас не дійшло, хоч вони напевне були. У пам'ятках другої половини XI ст. вже засвідчено чимало українських діалектних особливостей. Якщо ці діалектні риси засвідчені в давньоруських пам'ятках, значить вони в другій половині XI ст. для мовлення книжників були вже настільки звичними, що мимоволі, всупереч усім настановам дотримуватися традицій, усе ж таки проникали в писемність, а утворювалися вони, звичайно, набагато раніше, десь у період між VI-X ст., задовго до того, як були зафіксовані на письмі. Чимало граматичних особливостей стали характерними для української мови завдяки тому, що в ній збереглися деякі дуже старі, ще спільнослов'янські морфологічні риси, які в інших слов'янських мовах замінилися іншими: закінчення = ув родовому відмінку однини іменників чоловічого роду /солоду, гороху, роду, меду, пороху, гомону, дождю/, =ові, =свів давальному відмінку цих самих іменників /богові, ангелові, синові, домові, змієві, духові, Петрові/, кличний відмінок іменників /владико, Маріє, учителю, жено, друже, княже, Ігорю, брате, земле, Петре/, закінчення =ої в родовому відмінку прикметників жіночого роду /великої, доброї, святої, пагубної/, форми давального відмінка займенників /мені, тобі, собі/, форми третьої особи дієслів теперішнього і простого майбутнього часу I дієвіднини без кінцевого =ть /утворює, жаліє, може, убиває, иде, живе, поучає/, закінчення =мо в дієсловах першої особи множини теперішнього й майбутнього часів /віруємо, даємо, поставимо, розуміємо, не питаємо,

помагаємо/ і т.ін. Виразні місцеві протоукраїнські особливості формувалися також у галузі синтаксису й лексики. Так, наприклад, у пам'ятках XI-XII ст. засвідчено чимало діалектних слів, що згодом стали характерними особливостями лексичного складу української мови: багно, оболонь, гай, пуца, яр, половина, гребля, глей, глечик, рінь, багатьс, кришниця, сбожьс, жито, кожух, порох, зоря, брехати /гавкати/, жадати, тулитися, ховатися і чимало інших.

Але навіть велика кількість усіх цих місцевих регіоналізмів у протоукраїнських говорах ще не створювала самостійної мовної системи. Її ще бракувало особливостей, насамперед фонетичних, що були наслідком занепаду зредукованих ь, ь. Цей процес збігся з епохою феодальної роздробленості і справедливо вважається найважливішим фонетичним процесом у східнослов'янських говорах, поворотним етапом їхнього розвитку¹.

Як відомо, внаслідок занепаду зредукованих ь та ь виникло чимало фонетичних перетворень, спільних для всіх східнослов'янських діалектів, але значна кількість цих змін у різних діалектних ареалах дала різні результати, що стали новими розрізнявальними особливостями окремих східнослов'янських мов, зокрема, стали прігаманними лише українській /деякі — й білоруській/ мові: перехід о, е > і в нових закритих складах /віл, кінь, піч/, розвиток приставних голосних о, і /Овруч, олжа, омшаник, іржа, імла, іржати/, поява сполук =ри-, =ли- у позиції між приголосними /глигати, гриміти, дрижати, кривавий/, поява форм типу відкрий, мий, рий, злий, молодий, шия, умийся, зміна приголосних л > в /вовна, вовк, повний, товстий, мовчати/, пом'якшення приголосних з, ц, с у суфіксах =ський, =зький, =цький /польський, угорський, сятинський, чорторизький, городецький, галицький/, асиміляція j м'якими приголосними і, як наслідок — їх подовження /жигтя, зілля, збіжжя, суддя, нічю/ тощо². Лише з виникненням цих суто українських /або українсько-білоруських/ фонетичних рис протоукраїнські діалекти набули всіх основних особливостей сучасної української мови як закінченої мовної системи. Отже, завершальним етапом процесу формування української мови як самостійної системи був занепад зредукованих ь та ь. Коли ж він відбувся?

¹ Филін Ф.П. Образование языка восточных славян. — М., Л., 1962. — С.259.

² Півторак Г.П. Формування і діалектна диференціація давньоруської мови. — К., 1988. — С.177-219.

Лінгвістичний аналіз давньоруських пам"яток з ареалу сучасної України дає підстави вважати, що цей процес у південно-західних протоукраїнських говорах завершився десь приблизно в першій половині XI ст. У протоукраїнських північних говорах він відбувався дещо пізніше й закінчився, вірогідно, протягом першої половини XII ст., а в проторосійських говорах — лише в кінці XIII ст. Таким чином, рубіж XI-XII ст. можна умовно визнати початком самостійної історії української мови як мови українського нар. у. До цього періоду можна говорити лише про протоукраїнські говори, які дедалі більше набували українських мовних особливостей.

Ми свідомі того, що не всіх дослідників і зацікавлених людей задовольнить запропоноване датування. Прихильники традиційних поглядів про початок самостійного існування східнослов'янських мов з XIV ст. і далі вважатимуть, що говорити про українську мову як самостійну мовну систему з XII ст. ще занадто рано, а радикально настроєні аматори старовини наполягатимуть на тому, що українська мова виникла набагато раніше. Але для цього потрібні неспростовані докази.

С. Сегеда
/Київ/

АНТРОПОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ: ЕТНОГЕНЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Першу спробу визначити фізичні риси українців на підставі масових обстежень зробив відомий український етнолог другої половини XIX ст. Павло Чубинський. Використавши дані, зібрані лікарями рекрутських комісій на терені Наддніпрянщини, він виділив три типи, диференціювавши їх за зростом і частково пігментацією. Відміни між ними вчений пов"язував з впливом давніх тюркського /монголоїдного/, південнослов"янського та румунського /фракійського/ компонентів, залучивши для обґрунтування цієї тези лінгвістичні дані¹.

¹ Чубинский П. П. Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-русский край. - Спб., 1879. - Т. 7. - С. 337.